

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ TURİZM ARZ VE TALEP ÖZELLİKLERİ

ÖZET

Bu makalede Güneydoğu Anadolu Bölgesi turizminin arz ve talep özellikleri tartışılmaya çalışılmıştır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi sosyo-kültürel yapısının bir yansıması biçiminde kabul edilen pazara açılmama ve ülke ekonomisiyle bütünleşememe gibi sorunları bulunan bir bölgedir. Geleneksel aile yapısının hakim olduğu bölgede iç göç hareketinin yoğunluğu, işsizlik ve gelir dağılımındaki bozukluk bölgeye ait problemleri daha da artırmaktadır.

Belirtilen yapısal sorunların çözümü uzun dönemlidir. Kısa dönemde ise bölgenin tarihsel ve kültürel çekiciliklerinden hareketle turizm faaliyetlerinin genişletilmesi ve desteklenmesinin özellikle istihdam ve gelir dağılımı üzerine olumlu etkiler yapması beklenebilir. Ancak, bu beklentilerin gerçekleşmesi bölgeye yönelik iç turistik faaliyetlerin desteklenmesi ve turizm arzına ait altyapının geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler : GAP, turizm talebi, turizm arzı, GAP turizminin özellikleri

Characteristics of Tourism Supply and Demand in South East Anatolia Region

ABSTRACT

This paper attempts to discuss supply and demand characteristics of the touristic operations in the South East Anatolia. Due to the different social and cultural structure, the area have the problems of not having acces to the markets and the diffuculty of integration to the national economy. Traditional family structure, intensive internal migration, unemployment and badly distributed income excellerate the existing problems. The outlined structural problems can only have solutions in the long run. However, in the short run, with the aid of the cultural and historical attractiveness of the area, the enlargement and better support of touristic operations can improve employment and income distribution.

Keywords: GAP (Southeastern Anatolia Project), Demand of tourism, Supply of tourism, Tourism in GAP Region.

1. GİRİŞ

Neo-klasik ekonomi teorisine ait genel talep tanımıyla tüketicinin geliri, diğer malların fiyatı, zevk ve tercihleri sabitken bir malın miktarıyla fiyatı arasındaki ilişki irdelenerek fiyat ön plana çıkarılır. Ancak, turizme ait bazı temel özellikler söz konusu tanımın çerçevesini daha geniş tutmayı gerekli kılar. Örneğin Mc Intosh ve Goeldner kişilerin seyahat eğilimleriyle gittikleri yer arasındaki bağlantıyı “kişinin seyahate hazır olması, istekliliği, sosyo-ekonomik statüsü, motivasyonu, gidilecek yerlerin çekiciliği, ekonomik uzaklık, kültürel uzaklık, hizmet maliyeti, hizmet kalitesi, reklam, tanıtım ve mevsimsel özellikler gibi değişkenlerin yer aldığı talep fonksiyonuyla açıklamaktadır (Mc Intosh, Goeldner, 1995; 299).

Talep fonksiyonunda yer alan psikolojik özellikler ve davranışsal yaklaşım turizm sektöründe ürünlerin karmaşık, ihtiyaçların ve ürün bilgi düzeyinin ise oldukça farklı olması nedeniyle daha fazla önem taşımaktadır (İçöz ve Kozak, 1998; 85). Nitekim S. G. Plog, Iso Ahola, J. Crompton gibi araştırmacılar konunun psikolojik ve sosyolojik taraflarını inceleyerek turizm talebini daha sistematik biçimde ortaya koyan çalışmalar yapmışlardır.

Turisti “ben merkezli” ve “dışa açık” olmak üzere iki farklı psikolojik kategoride değerlendiren Plog, bu kategorilere ait temel davranış özelliklerinin her birini turistik motivasyonu açıklayan değişkenler şeklinde kabul etmektedir (Pearce, 1993; 115). Kişilerin iç dünyalarında yaşadıkları problemler ve çevrelerinde karşılaştıkları güçlüklerden kendi arzularıyla kaçma düşüncesinden hareket eden Iso Ahola ile Crompton’un değerlendirmeleri ise birbiriyle örtüşmektedir (Iso Ahola, 1982; 256-262). Söz konusu değerlendirmeler “Sosyo Psikolojik Etkiler” başlığı altında yer alan “çevresel arayışlar, rahatlama, prestij, yeni ilişkiler, yakınların ziyareti, sosyal etkileşim, kişinin zaman zaman kendisiyle baş başa kalma isteği” gibi unsurlar üzerinde yoğunlaşmakta ve mikro ölçekteki turizm talebini daha anlaşılır kılmaktadır.

Turizm talebinin salt “fiyat-miktar” yada “gelir-miktar” ilişkisi olmadığını ortaya koyan sosyo psikolojik analizlere ek olarak WTO’nun değerlendirmeleri ile Pearce’in ifadelerini bir cümleyle özetlemek faydalı olacaktır (Pearce, 1993; 21). Buna göre, Dünya Turizm Örgütü 133 farklı seyahat nedeninin bulunduğunu öne sürerken, Pearce “neden seyahat” sorusunun yanıtını tam olarak verebilecek hiçbir çalışmanın bulunmadığını iddia etmektedir.

Turizm talebinin birey ölçeğinde değil de toplulaştırılmış büyüklükler şeklinde değerlendirilmesi noktasında ise turizm arzını oluşturan unsurların da analizlere dahil edilmesi ve arzın talep üzerindeki etkilerinin irdelenmesi gerekmektedir. Bilindiği gibi turizm sadece seyahat ve konaklamadan ibaret bir faaliyet alanı değildir ve seyahat ile konaklamanın ortaya çıkardığı bütün kurumlar, işletmeler, davranışlar ve faaliyetler turizm kavramı içinde yer alır (Olalı, Timur, 1988;37). Dolayısıyla, bir bölge üzerine yapılacak turizm arz analizlerinin başarısı da sosyo kültürel varlıklar, fiziksel altyapı, kurumsal altyapı, turistik mal ve hizmetlerin cari piyasa fiyatları, üretim faktörlerinin fiyatı, üretim teknolojisi, üretim şartları başta olmak üzere çok sayıda değişkenin ayrıntılı bir biçimde irdelenmesine ve bu değişkenlerin birbirleriyle ilişkilendirilmesine bağlı olmaktadır.

Bu açıklamalardan hareketle gerçekleştirilen arz analizleri öncelikle,

- Turizm konaklama ünitelerine talep oluşturabilecek başlıca müşteri tiplerinin belirlenmesi,
- Pazar hacmi büyüme oranının tespit edilmesi,
- Pazarı oluşturacak yatak sayısı ve yiyecek-içecek birimlerine ait kapasiteyle niteliklerin birlikte saptanması,
- Tesislerin doluluk oranı, fiyatlar ve diğer turizm hizmetleri için yaklaşık talebin belirlenmesine (Kahraman, 1997;70) katkıda bulunacaktır.

Turizm arz fonksiyonu içinde yer alan “turistik mal ve hizmetlerin cari piyasa fiyatı, üretim faktörlerinin fiyatı, üretim teknolojisi ve üretim koşulları” gibi değişkenler bir yandan talebin yönlenmesine etkide bulunurken öte yandan hizmet kalitesinin belirleyicileri olarak kabul edilmektedirler. Özellikle üretim teknolojisi ve koşulları, sanayileşme düzeyiyle yakından ilişkilidir. Bu ilişkiden dolayı ülke ya da bölge ölçeğinde kalkınmanın asgari şartlarının gerçekleşmiş olması, ortaya çıkması beklenen ekonomik dışsallıklar ve karşılaşılan problemler başta olmak üzere genel üretim yapısına ait bir çok özellik önem kazanmaktadır (Yağcı, 1995; 50).

Güneydoğu Anadolu Bölgesi turizm arz ve talep yapısına ait değerlendirmelerin yapılacağı bu çalışmada ana hareket noktasını yukarıdaki ifadeler oluşturmaktadır.

Konu aynı zamanda bölgesel kalkınma stratejileri ile de yakından ilişkilidir. Ancak, talep ve arz fonksiyonunda yer alan ve yukarıda da belirtilen değişkenlere ait verilerin yıllar itibarıyla düzenlilik arz etmemesi nedeniyle değerlendirmeler aşağıda yer alan biçimiyle yapılmıştır.

Buna göre çalışmada GAP Bölgesi turizm talep özellikleri konaklama ve geceleme oranlarının tesislere ve Türkiye ortalamalarına göre karşılaştırmalı olarak irdelenirken; bölgenin turizm arzı çevre ve doğal değerler, kamu kuruluşları ve özel işletmelere ait veriler çerçevesinde tartışılmıştır. Çalışmada bölgesel kalkınma stratejilerine yer verilmemekle birlikte bölgenin yapısal özelliklerinin bir yansıması biçiminde kabul edilebilecek mevcut durum ikincil kaynaklardan yararlanılarak oluşturulan güç ve zayıflıklar tablosuyla ortaya konmuştur.

2. GAP BÖLGESİ TURİZM TALEP ÖZELLİKLERİ

Doğal kaynaklarının harekete geçirilmesi ve altyapılarının tamamlanması sonucunda yerli ve yabancı sermaye için çekici bir bölge haline gelmesi ve ulaşım ile haberleşme ağlarının gelişmesiyle de kır-kent ilişkilerinin artarak dışa açılma hızının yükselmesi beklenen (GAP, 1993; 2) bölgede turizme yönelik talep verileri bu gün için olumlu görüntüler sergilememektedir. Gelişmekte olan ülkeler ya da bölgelerdeki politik istikrarsızlık ve tehditlerin turizm üzerindeki tahrip edici etkileri (Richter, 1997; 45) bölgeye yönelik turizm talebinin düşük düzeylerde seyretmesinde temel etkenlerden biridir. Diğer önemli etken ise GAP kapsamındaki faaliyetlerin giderek etkisini artırmasına rağmen bölgede hem hizmet hem de diğer üretim şekillerine olumsuz yansımaları olan ve modernizasyon teorileriyle henüz birebir örtüşmeyen geleneksel yapıdır (Harrison, 1997; 9). Buradan hareketle, bölgede konaklayan kişi, geceleme, doluluk oranları, gelenlerin yıllar itibarıyla milliyetlerine göre dağılımı gibi başlıklarda toplanan ve bir sonraki alt başlıkta bölge turizminin arz verileriyle ilişkilendirilecek olan talep yapısına ait veriler aşağıdaki tablolarda özetlenmiştir.

Tablo 1 Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne ait konaklayan kişi ve geceleme sayılarının Türkiye toplamı içindeki payını göstermektedir. Tabloda dikkat çeken ilk nokta bölgede konaklayan yabancılara ait oranın düşüklüğüdür. Buna göre 1992 yılı hariç 1993 –1999 yılları arasında Türkiye'ye gelen yabancıların % 1 'den daha az bir kısmı bölgede konaklamıştır. Yıllar itibarıyla yabancı ziyaretçilere ait konaklama oranlarının son iki yıldaki küçük hareketlenmeler haricinde giderek azaldığı bölgede, yerli ziyaretçilere ait konaklama oranları toplam içindeki payın yükselmesine neden olmaktadır. Benzer değerlendirmeler geceleme oranları açısından da geçerlidir. Doluluk oranlarının Türkiye ortalamasıyla karşılaştırılması durumunda ise 1992-1999 periyodunda bölgeye ait değerlerin genel ülke ortalamasını yakalamaktan uzak olduğu görülecektir.

Tablo 1: GAP Bölgesi'ne Ait Konaklayan Kişi ve Geceleme Sayılarının Türkiye Toplamı İçindeki Payı

Yıllar	Konaklayan Kişi			Geceleme			Doluluk Oranları	
	Yabancı (%)	Yerli (%)	Toplam (%)	Yabancı (%)	Yerli (%)	Toplam (%)	Türkiye (%)	Bölge (%)
1992	1.3	8.4	5.0	0.3	5.7	2.2	50	14
1993	0.9	8.5	5.0	0.3	5.5	2.2	46	14
1994	0.8	11.9	7.0	0.3	7.4	2.9	39	16
1995	0.7	13.3	7.2	0.3	8.5	3.1	47	19
1996	0.5	15.4	7.6	0.2	9.5	3.1	51	25
1997	0.3	10.7	5.0	0.1	7.4	2.2	55	28
1998	0.4	10.7	5.6	0.1	6.6	2.3	46	29
1999	0.7	11.0	7.1	0.2	6.7	3.1	37	31

Kaynak: Turizm Bakanlığı İstatistiklerinden faydalanılarak hesaplanmıştır.

Tablo 1 ve Tablo 2 verileri irdelendiğinde bölgeye yönelik konaklama talebinde yerli ziyaretçilerin çok büyük ağırlığı olduğu; hem yerli hem de yabancı ziyaretçilerin büyük oranda belediye belgeli tesisleri tercih ettiği ve 1999 yılı değerleriyle gelen yabancıların %53.7'sinin belediye belgeli tesislerde konakladıkları görülmektedir. Söz konusu yılda yerli ziyaretçiler için geçerli olan oran turizm işletme belgeli tesisler için %35.8 iken belediye işletme belgeli tesisler için %64.2'dir.

Tablo 2: GAP Bölgesi'nde Turizm ve Belediye İşletme Belgeli Konaklama Tesislerinde Konaklayan Kişi Sayıları

Yıllar	Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesisleri			Belediye İşletme Belgeli Konaklama Tesisleri			Genel Toplam		
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam
1992	28 119	128 066	156 185	18 977	306 919	325 896	47 096	343 985	391 081
1993	17 553	155 917	173 470	18 376	254 937	273 313	35 929	410 854	446 783
1994	9 860	170 541	180 401	18 160	391 015	409 175	28 020	561 556	589 576
1995	13 640	225 220	238 860	18 205	441 138	459 343	31 845	666 358	698 203
1996	15 569	253 424	268 993	17 068	650 079	667 147	32 637	903 503	936 140
1997	16 920	267 989	284 909	11 229	549 728	569 157	28 149	817 717	845 866
1998	18 561	303 804	322 365	10 656	519 816	530 472	29 217	823 620	852 837
1999	15 620	309 700	325 320	18 125	553 725	571 849	33 745	863 425	907 169

Kaynak: Turizm Bakanlığı İstatistiklerinden Faydalanılarak Hazırlanmıştır.

Tablo 3: GAP Bölgesi'nde Turizm ve Belediye İşletme Belgeli Konaklama Tesislerinde Konaklayan Kişilere Ait Oranlar

Yıllar	Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesisleri			Belediye İşletme Belgeli Konaklama Tesisleri			Genel Toplam		
	Yabancı (%)	Yerli (%)	Toplam	Yabancı (%)	Yerli (%)	Toplam	Yabancı (%)	Yerli (%)	Toplam
1992	18.0	82.0	100	5.8	94.2	100	10.5	89.5	100
1993	10.1	89.9	100	6.7	93.3	100	8.0	92.0	100
1994	5.5	94.5	100	4.4	95.6	100	4.8	95.2	100
1995	5.7	94.3	100	4.0	96.0	100	4.6	95.4	100
1996	5.8	94.2	100	2.6	97.4	100	3.5	96.5	100
1997	6.3	93.7	100	2.0	98.0	100	3.3	96.7	100
1998	5.8	94.2	100	2.0	98.0	100	3.4	96.6	100
1999	4.8	95.2	100	3.2	96.8	100	3.7	96.3	100

Kaynak: Turizm Bakanlığı İstatistiklerinden Faydalanılarak Hazırlanmıştır.

Ortalama geceleme sürelerini içeren Tablo 4 ve Tablo 5 yabancı ziyaretçilere ait gecekalmelerin genellikle turizm işletme belgeli tesislerde yoğunlaştığını göstermektedir. Söz konusu durum talebin nitelikleriyle ilişkilidir. Buna göre, bölgeye gelen Suriye ve İran’lılar genellikle belediye işletme belgeli tesisleri, batı kökenli turistler ise turizm işletme belgeli tesisleri tercih etmektedirler. Yerli ziyaretçilere ait geceleme değerleri ise ağırlıklı olarak iş amaçlı ziyaretlerle ilişkili olduğu ifade edilmektedir(Eser, 2000; 137).

Tablo 4:GAP Bölgesi’nde Turizm İşletme Belgeli Tesislerde Ortalama Geceleme Sayıları

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Yabancı	1.36	1.73	2.27	2.02	2.22	1.62	1.69	1.55
Yerli	1.42	1.49	1.42	1.37	1.39	1.40	1.38	1.38
Toplam	1.41	1.51	1.46	1.40	1.44	1.41	1.40	1.39

Kaynak: Eser Z., I. Ulusal Türkiye Sempozyumu Tebliğ Kitapçığı, 2000, s. 133

Tablo 5: GAP Bölgesi’nde Belediye İşletme Belgeli Tesislerde Ortalama Geceleme Sayıları

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Yabancı	1.16	1.42	1.32	1.19	1.32	1.20	1.53	1.39
Yerli	1.10	1.18	1.18	1.17	1.13	1.32	1.17	1.24
Toplam	1.11	1.20	1.19	1.18	1.14	1.31	1.24	1.24

Kaynak: Eser Z., I. Ulusal Türkiye Sempozyumu Tebliğ Kitapçığı, 2000, s. 134

Tablo 6: GAP Bölgesi'ne Gelenlerin Milliyetlerine ve İllere Göre Dağılımı (1999)

Ülkeler	Adıyaman	Batman	Diyarbakır	Gaziantep	Mardin	Siirt	Ş. Urfa	Şırnak	Toplam
Avusturya	27	1	17	195	-	-	39	2	281
Almanya	61	10	238	875	1 889	7	1 432	4	4 516
Benelüks	7	12	30	65	-	-	95	3	212
İskandinavya	13	9	37	173	-	6	21	2	261
Fransa	555	2	33	259	-	4	562	-	1 415
İngiltere	5	3	82	238	-	-	106	-	434
İspanya	2	-	7	24	-	-	21	-	54
İsviçre	-	-	47	65	-	-	-	-	112
İtalya	29	-	8	312	-	-	-	-	349
Yunanistan	-	-	5	41	688	-	-	-	734
ABD	712	41	254	301	-	2	19	-	1 329
Avusturalya	-	-	6	33	229	-	-	-	268
Japonya	24	70	118	139	-	1	98	-	450
Kanada	3	3	8	27	14	-	-	-	55
Bulgaristan	-	-	2	14	-	2	-	-	18
Macaristan	-	-	-	4	-	-	-	-	4
Polonya	-	-	1	6	-	-	5	-	12
Romanya	8	5	7	24	-	-	108	-	152
BDT	-	-	1	39	-	-	-	-	40
Yugoslavya	-	-	2	18	7	-	-	-	27
Orta Doğu	12	55	478	1754	514	19	294	-	3128
Pakistan	2	-	-	8	-	-	-	-	8
Diğer	191	31	836	516	-	4	186	-	1 764
Toplam	1 649	242	2 223	5 130	3 341	38	2 986	11	15 620
Türkiye	20 544	67 101	68 985	83 774	25 424	5 568	35 336	2 968	309 700
Genel Toplam	22 193	67 343	71 208	88 904	28 765	5 606	38 322	2 979	325 320

Kaynak: T. C. Turizm Bakanlığı Konaklama İstatistikleri Bülteni 1999'dan Faydalanılarak Hazırlanmıştır.

* Kilis'e Ait Veri Bulunmamaktadır

Türkiye ortalamalarının gerisinde seyreden ve zayıf bir turizm talebinin varlığına işaret eden değerler GAP Bölgesi'ni ziyaret edenlerin milliyetlerine göre dağılımını gösteren Tablo 6 ve 7 açısından da geçerlidir.

TABLO 7: GAP Bölgesi'nde Konaklayan Kişilerin ve Gecelemelerin Türkiye Toplamı İçindeki Payı

Yıllar	Konaklama			Geceleme		
	Yabancı (%)	Yerli (%)	Toplam (%)	Yabancı (%)	Yerli (%)	Toplam (%)
1992	0.0127	0.0839	0.0500	0.0036	0.0058	0.0044
1993	0.0088	0.0850	0.0500	0.0033	0.0551	0.0221
1994	0.0075	0.1197	0.0700	0.0028	0.0735	0.0290
1995	0.0069	0.1330	0.0724	0.0027	0.0853	0.0311
1996	0.0051	0.1546	0.0761	0.0022	0.0949	0.0310
1997	0.0030	0.1069	0.0495	0.0011	0.0735	0.0223
1998	0.0038	0.1072	0.0528	0.0016	0.0664	0.0235
1999	0.0070	0.1099	0.0708	0.0024	0.0665	0.0313

Kaynak: Turizm Bakanlığı İstatistiklerinden Faydalanılarak Hazırlanmıştır.

Son iki tablodan aşağıda sıralanan saptamaları yapmak mümkündür;

- Bölgede konaklama yapan yabancıların milliyetlerine göre sıralamasında ilk beş ülke Almanya, Fransa, ABD, Irak ve Suriye'dir.
- Yabancıların konaklama sayıları açısından mevcut durum bölgenin diğer illerine göre son derece olumsuzdur.
- Yerli ziyaretçilerin en fazla konakladıkları iller sırasıyla Gaziantep, Diyarbakır, Batman, Şanlıurfa ve Mardin'dir . Genel toplamda da aynı sıralamanın geçerliliğini koruduğu gözlenmektedir.

GAP Bölgesi turizm talebine ait verilerin Türkiye ortalamalarıyla karşılaştırılması bölgeye yönelik dış turizm talebinin zayıf olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Talep yetersizliğinde her ne kadar ilk etapta Körfez Krizi ve bölgede yaşanan güvenlik problemleri gerekçe olarak gösterilse de, (BPM, 1999; 192) temel sorun yapısalıdır. Daha ayrıntılı bir ifadeyle, bölgenin kendine özgü tarihsel, ekonomik ve sosyolojik yapısı bütün üretim ilişkilerine yansımakta; yörenin turizm arzına ait doğal, tarihi ve kültürel çekiciliklerine ek olarak önceki yıllara göre ulaşım başta olmak üzere diğer altyapı faaliyetleri giderek hız kazanmakta, konaklama tesis miktar ve niteliklerinde göreceli olarak iyileşmeler gözlenmekte ve fakat olumlu olarak adlandırılacak gelişmeler bölgeye yönelik dış turizm talebini istenen ölçülerde harekete geçirememektedir.

3. GAP BÖLGESİ TURİZM ARZ ÖZELLİKLERİ

3.1. Çevre ve Doğal Değerler

Bölge genelinde yer alan çevre ve doğal değerlerin sürdürülebilirlik yaklaşımına ait başlıklar çerçevesinde hizmete sunulması, korunması ve yeniden düzenlenmesi turizm açısından önem arz etmektedir. Nitekim bölgenin çevre ve doğal değerlerine yönelik bir çok projeye GAP Bölge Kalkınma İdaresi tarafından sürdürülebilirlik yaklaşımına sadık kalınarak hayat verilmeye çalışılmaktadır (Çakır ve diğerleri, 1998; 53). Ancak,GAP kapsamındaki faaliyetler bir yandan fırsatlar yaratırken öte yandan yeni sorunların doğmasına da neden olmaktadır

Bu ifadeden hareketle GAP faaliyetlerine bağlı olarak ortaya çıkması beklenen muhtemel sorunlar “sanayi atıkları; kent kanalizasyon suları; katı atıklar; sanayileşmeyle bağlantılı hava ve su kirliliği; baraj gölleri çevresinde toprak kaymaları; nehir akış rejimindeki değişiklikler nedeniyle nehir yataklarının alçalması ve nehir sahillerine ait erozyon; tarım ve kentleşme arasında toprak çatışması ” başlıklarıyla özetlenebilir (Özbilen,1998;11).

Turizm Bakanlığı tarafından yaptırılan GAP Bölgesel Turizm Envanteri ve Turizmi Geliştirme Planı kapsamında bölgede en önemli doğal değer olarak su kaynakları üzerinde durulmakta ve bu kaynakların bölge için en önemli çekim unsurlarından biri olduğu vurgulanmaktadır (BPM, 1999; 70). Başta Atatürk Barajı olmak üzere faaliyette bulunan diğer baraj gölleri, Fırat ve Dicle nehirleri önemli mesire yerleri olarak ön plana çıkmaktadır. Özellikle Adıyaman ve Gaziantep ile sınırı oluşturan Fırat Nehri doğal sit nitelikli alanıyla rekreasyon merkezi haline dönüştürülmüş bulunmaktadır. Bölge genelinde yer alan diğer doğal değerlerin bulunduğu yerler ve yapılması gerekenlerin belirtildiği iş tanımları iseTablo 8’de yer almaktadır.

Tablo 8: GAP Bölgesi’nde Yer Alan Önemli Doğal Değerler ve İş Tanımları

İller	Alan	İş Tanımı ve Yapılması Gerekenler
Adıyaman	Kahta	Atatürk Barajı Kıyısı Düzenlemesi, Çevre Planlaması ve Turizm Merkezi İlan Edilmesi
Adıyaman	Nemrut Milli Parkı ve Nemrut Dağı	Çevre Düzeni Planlaması, Kazı ve Restorasyon Çalışması
Adıyaman	Palanlı Vadisi	Bölge Parkının Planlanması
Adıyaman	Eski Kahta	Kale Restorasyonu, Çevre Düzenlenmesi, Vadide Trekking Parkının Geliştirilmesi
Adıyaman	Zey Mağaraları	Düzenlemelerin Yapılması
Batman	Hasankeyf	Kurtarılması için Gerekli Girişimlerin Yapılması
Diyarbakır	Çermik Kaplıcası	İmar Planının Yapılması
Diyarbakır	Dicle Sahili	Rekreasyon Alanı Planlaması ve Kamulaştırma
Diyarbakır	Hassuni Mağaraları	Yolunun Yapılması, Çöplüğün Başka Yere Taşınması, Mağaralar ve Çevresinin Temizlenmesi
Diyarbakır	Zülkifil Dağı	Çevre Düzenlenmesi, Yolunun Yapılması
Gaziantep	Yesemek	Günöbirlilik Tesis ve Otopark Düzenlenmesi
Gaziantep	Sof Yaylası	Çevre Düzeninin Yapılması
Gaziantep	Burç Göleti ve Ormanları	Rekreasyon Alanlarının Tamamlanması
Gaziantep	Dülük	Orman ve Köy Arasındaki Yol Bağlantısının Yapılması
Gaziantep	Birecik Barajı	Baraj Gölünün Turizm İşletme Planının Yapılarak Uygulanmaya Konması
Gaziantep	Hızır Yaylası	Altyapının Yapılması
Kilis	Akpınar	Rekreasyon Alanının Yapılması
Mardin	Mardin Parkı	Rekreasyon Alanının Düzenlenmesi
Mardin	Çağ Çalığı	Rekreasyon Alanının Geliştirilmesi
Siirt	Botan Vadisi	Turizm Geliştirme Planının Yapılması ve Turizme Açılması
Şanlıurfa	Harran	Restorasyon Çalışmalarının Tamamlanması
Şanlıurfa	Balıkgöl ve Bedesten Bölgesi	Rekreasyon Çalışmalarının Tamamlanması
Şanlıurfa	Karaali Kaplıcası	Uygulama Yatırımlarının Yapılması

Kaynak: Barlas Proje Müteahhitlik (BPM), GAP Bölgesel Turizm Envanteri ve Turizm Geliştirme Planı 1999 s.269-274 arasındaki tablolardan faydalanılarak hazırlanmıştır.

3.2.Tarihi ve Kültürel Değerler

Tarihi ve kültürel değerleriyle bölge, insanlık tarihinin tüm evrelerine tanıklık eden özellikler taşımaktadır. Çok sayıda uygarlığa ait izleri barındıran Güneydoğu Anadolu Bölgesi aynı zamanda üç semavi din açısından da kutsal sayılan mekanlara ev sahipliği yapmaktadır. Uygarlıkların bıraktığı kültürel iz ve tarihi miraslar bölgeyi salt ülkemiz açısından değil evrensel değerler bağlamında da son derece çekici kılmaktadır. 1- 5 Haziran 1998 tarihinde Şanlıurfa’da gerçekleştirilen ve 38 bildirinin sunulduğu “GAP Bölgesi’nde Kültür Varlıklarının Korunması Yaşatılması ve Tanıtılması Sempozyumu” Sonuç Bildirgesi’nde vurgulanan noktalar bölgenin sahip olduğu eşsiz tarihsel zenginliklerin karşı karşıya bulunduğu tehditlere dikkat çeken önemli uyarılar içermektedir (Arık, Özdoğan, Tankut, 1998; 426). Buna göre söz konusu bildirmede vurgulanan noktalar özetle aşağıdaki gibidir:

GAP faaliyetlerinin getireceği katkılarının hiçbir koşulda kültürel ve tarihi mirasımızla çelişen durumlar yaratmaması , zorunlu olarak su altında kalacak olan kültür varlıklarının bilimin gerektirdiği şekilde belgelenmesi, olabildiğince özgün niteliğiyle korunabilmesi ya da uygun bir yere taşınması , kültür ve

tarihsel değerlerin de getiri kalemi olarak değerlendirilmesi, kültürel ve sosyal aıllardan yapılacak işlerin ivedilikle planlanması, ekip oluşturulması ve bunlara her türlü kolaylığın sağlanması ,korumanın bir bütün olarak ele alınacağı inancı ile yapılacak gerekli plan revizyonlarının ya da yeniden üretilcek planların vakit kaybetmeden hazırlanması .Tablo 9’da görüldüğü üzere 2324 yapı 498 sit olmak üzere tescilli yapılmış 2822 tarihi unsurun bulunduğu bölgede tarihi mekan ve yapıların tümünün ziyarete açık olduğunu söylemek mümkün değildir.

Tablo 9: GAP Bölgesi’nde Kültür Bakanlığı Tescillerinin İllere Göre Dağılımı

İller	Yapı	Sit	Toplam
Adıyaman	91	80	171
Batman	36	6	42
Diyarbakır	408	52	460
Gaziantep	494	131	625
Kilis	69	14	83
Mardin	499	9	508
Siirt	68	4	72
şanlıurfa	636	202	838
şırnak	23	-	23
TOPLAM	2324	498	2822

Kaynak: BPM; GAP Bölgesel Turizm Envanteri ve Turizm Geliştirme Planı 1999, Ek1

Turizm açısından büyük önem taşıyan bölgedeki bazı önemli tarihi mekanlara ait yapılması gerekenlerin gösterildiği Tablo 10’da yer alanların gerçekleştirilmesiyle birlikte bölgenin kültürel ve tarihsel açıdan çekim gücünün artması beklenebilir.

Tablo 10:GAP Bölgesi’nde Yer Alan Tarihi Mekanlar ve İş Tanımları

İller	Proje Adı	İş Tanımı
Adıyaman	Cendere Köprüsü	Tüm Çevresinin Halihazır Haritasının Çıkarılması
Adıyaman	Sofraz Tümülüsü	Yolunun Düzenlenmesi
Adıyaman	Turuş Arkeolojik Alanı	Yolunun Asfaltlanması
Adıyaman	Pirin Antik Kenti	Çevre Düzenlemesi, Yol ve Otopark Yapımı
Adıyaman	Karakuş Tümülüsü	Günöbirlük Tesis, WC, Otopark Yapımı
Adıyaman	Eski Kahta	Çevre Düzenlemesi
Adıyaman	Arsenia	Kazı ve Çevre Düzenlemesinin Yapımı
Adıyaman	Nemrut Dağı	Kazı ve Restorasyon Çalışması
Adıyaman	Eski Besni	Kazı Çalışmaları ve Çevre Düzenlemesinin Yapılması
Adıyaman	Gerger Kalesi	Yaya ve Trafik Ulaşımının Sağlanması
Batman	Hasankeyf	Kurtarılması İçin Gerekli Girişimlerin Yapılması
Dişarbakır	Surlar	Master Planının Tamamlanarak Sur Çevresinin Boşaltılması
Dişarbakır	Silvan	Atatürk Evi Restorasyon ve Çevre Düzenlemesi
Dişarbakır	Malabadi Köprüsü	Çevre Düzenlemesi ve Bölge Parkının Planlanmasının Yapılması
Gaziantep	Karadağ	Dolmenlerin Ayaya Kaldırılıp Çıt İçine Alınması
Gaziantep	Tilmen Höyük	Kazısının Tamamlanması Ulaşımının İyileştirilmesi
Gaziantep	Kentsel Sit	Kalenin, Şirahan, Kasaplar Çarşısı ve Diğer Hanların Restorasyonu
Gaziantep	Dülük Höyük	Tarihi Çevrenin Düzenlenmesi
Gaziantep	Belkis Höyük	Kazının Hızlandırılması, Çevre Düzenlemesi
Kilis	Oylumpınar ve Kuzeyne	Kazı ve Tespit Çalışmalarının Yapılması
Kilis	Ravanda Kalesi	Restorasyon Projesinin Yapılması
Kilis	Eski Sabunhane	Restorasyon Projesinin Yapılması ve Çevre Düzeni
Mardin	Kasımive Medresesi	Konaklama ve Kültür Tesisine Dönüştürülmesi
Mardin	Dara Ören Yeri	Yerleşik Alandan Arındırılması ve Restorasyonu
Mardin	Süryani Kültürü	Turizmi Destekleyici Özel Bir Proje Yapılması
Mardin	Midyat	Kentsel Sit Alanında Koruma Planının Yapılması
Mardin	Nusaybin	Mar Yakup Kilisesi’nin Restorasyonu
Siirt	Veysel Karani	İmar Planının Yenilenmesi
Siirt	Tillo (Avdınlar)	İbrahim Hakkı Müzesi’nin Yapılması
Siirt	Tillo (Avdınlar)	Kale el Üstad Yolunun Yapılması
Şanlıurfa	Eyüp Nebi Türbesi	Projenin Tamamlanması
Şanlıurfa	Şuayb Kenti, Soğmatar, Bazda	Yolun Asfaltlanması ve Kazı Çalışmalarının Yapılması
Şanlıurfa	Halepli Bahçe	Düzenlemelerin Yapılması
Şanlıurfa	Şanlıurfa Kalesi	Restorasyon, Kazı ve Hendek Temizleme İşlerinin Yapılması
Şanlıurfa	Nemrud Tahtı	Kazı ve Restorasyon İşlerinin Yapılması
Şırnak	Cizre	MemuZin, Kırmızı Medrese ve Nuh Peygamber Külliyesi ve Çevresinin İmar Planı Revizyonu ve Düzenlemesinin Yapılması

Kaynak: BPM, GAP Bölgesel Turizm Envanteri ve Turizm Geliştirme Planı, 1999, s. 269-274

3.3.Kamu Kuruluşları

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde turizm faaliyetlerine ait planlama çalışmalarının başarısı birtakım özel aktiviteleri gerekli kılar (Pearce, 2000; 191). Söz konusu aktivitelere turistik yörenin çevre yönetimi (Mihalic, 2000; 65-78); ulaştırma sistemine ait yapı ve organizasyon faaliyetleri (Prideaux, 2000; 53) ve turistik yörenin imaj geliştirme çalışmaları (Baloğlu, Mongoloğlu 2000; 1) örnek olarak gösterilebilir. Söz konusu aktivitelerin planlamaya yöresel özelliklerin göz önüne alınarak dahil edilmesi, sürdürülebilir rekabetçi bir turizm pazarının oluşturulması açısından önemlidir. Böyle bir pazarın oluşması mikro ve makro çevresel unsurların etkisi altındadır (Ritchie, Crouch, 2000; 3).

Bu şekilde belirlenen çerçevenin koordineli bir şekilde işleminde kamu kuruluşlarına büyük işlevler düşmektedir. Kent, bölge, ulus ve küresel ölçülerdeki değişimlerin ve yerel düzeydeki uyarılma biçimleri özellikle konuyla ilişkili kamu kuruluşlarına önemli misyonlar yüklemektedir .

Bölgede önemli misyonlar yüklenmesi beklenen kamu kuruluşlarının başında Turizm Bakanlığı gelmektedir. Buna karşın, personel, her türlü donanım ve ödenek yetersizliği gibi büyük problemleri olan bölgedeki İl Turizm Müdürlükleri kendilerinden beklenen işlevleri etkin bir şekilde yerine getirememektedir.

Bölgede hizmet veren valilik ve kaymakamlıkların bazılarında özel gayretlerle yapılan faaliyetler dışında katkı vermesi beklenen yerel yönetim birimlerinin konuyla doğrudan bir ilişkisi bulunmamaktadır.

Söz konusu edilen kamu kuruluşlarının gerek kendi içlerinde gerek diğer kuruluşlarla koordineli çalışmadığı gözlenen bölgede turizme yönelik faaliyetler üzerinde en etkili olabilecek kuruluşların başında GAP Bölge Kalkınma İdaresi gelmektedir. “Kadının toplum içinde statüsünü yükseltmek; bölgede cinsiyet, dengeli kalkınma ve sürdürülebilir insani gelişme problemlerini gidermek” gibi amaçlarla faaliyet gösteren “Çok Amaçlı Toplum Merkezleri’nde” (GAP, 2000; 9) yöresel el sanatlarına yönelik üretim ve baraj gölleri altında kalacak tarihi eserlerin kurtarılması çalışmaları GAP Bölge Kalkınma İdaresi’ni etkili kamu kuruluşlarından biri haline getirmektedir. Kamu kuruluşlarına ek olarak Şanlıurfa ili Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı; Şırnak Valiliği öncülüğünde kurulan Şırnak ve İlçelerini Geliştirme Vakfı; Diyarbakır, Midyat ve Cizre’de çeşitli projeleri sürdüren ÇEKÜL Vakfı bölgeye hizmet veren diğer kuruluşlardır.

3.4. Konaklama Arz Kapasitesi

Güneydoğu Anadolu Bölgesi 1999 yılı verilerinden hareketle bölgelere göre % 2.52 konaklama ve %1.60 geceleme oranlarıyla ülke genelinde en düşük değerlere sahip olan bölgedir (Turizm Bakanlığı, 2000; 11). Ülke toplamına oranlandığında % 5.4’lük tesis ve %1.9’luk yatak payıyla bölge tüm bölgeler arasında son sırada yer almaktadır. Bölgedeki Turizm İşletme Belgeli ve Belediye İşletme Belgeli tesislerin tesis ve yatak toplamalarının yer aldığı Tablo 11 bu durumun 1992 – 1998 yılları arasındaki görünümünü ortaya koymaktadır.

Tablo 11: GAP Bölgesi Turizm İşletme ve Belediye İşletme Belgeli Tesis ve Yatak Sayıları Toplamı

Yıllar	Tesis Sayısı	Yatak Sayısı
1992	250	11 198
1993	254	11 427
1994	248	12 804
1995	248	12 820
1996	245	12 829
1997	197	11 234
1998	172	10 404

Kaynak: Turizm Bakanlığı İstatistikleri ve Barlas Proje ve Müttehahhiflik 1999, s. 174 verilerinden faydalanılarak hazırlanmıştır

Toplam rakamları verilen konaklama tesislerinin 1998 yılı itibariyle türlerine göre dağılımı Tablo 12’de yer almaktadır. Söz konusu tablodan da görüleceği üzere bölgede faaliyet gösteren tesislerin % 71.5’i belediye belgeli tesislerden oluşurken turizm işletme belgeli tesislerin toplam içindeki oranı %28.5’tir. Hizmete sunulan yatakların ise % 57.2’si belediye belgeli tesislere, geriye kalan % 42.8’i turizm işletme belgeli tesislere aittir.

GAP Bölgesi genelinde belediye belgeli konaklama tesisleri ve turizm işletme belgeli tesislerin yıllara göre gelişimi Tablo 13 ve Tablo 14 değerlerine göre irdelendiğinde;

- Belediye belgeli tesis sayılarıyla, bu tesislere ait yatak sayılarının giderek azaldığı,
- Turizm işletme belgeli tesis sayıları ve bu tesislere ait yatak sayılarında ise sekiz yıllık bir sürede iki kattan fazla artış olduğu gözlenmektedir.

Söz konusu değişimler , ticari ve sınai faaliyetlerdeki gelişmeyle birlikte hizmetler sektörünün de giderek genişlemesiyle ilişkilidir (Yağcı, 2001;4).

Tablo 12:GAP Bölgesi Konaklama Tesislerinin Türlerine Göre Dağılımı (1998)

Tesis Türü	Sınıfı	Turizm İşletme Belgeli			Belediye Belgeli		
		Tesis	Oda	Yatak	Tesis	Oda	Yatak
OTEL	5 Yıldız	1	109	322	-	-	-
OTEL	4 Yıldız	3	175	391	-	-	-
OTEL	3 Yıldız	16	846	1750	-	-	-
OTEL	2 Yıldız	10	430	823	-	-	-
OTEL	1 Yıldız	8	233	418	-	-	-
OTEL	1 Sınıf*	1	99	180	25	741	1349
OTEL	2 Sınıf	-	-	-	38	839	1682
OTEL	3 Sınıf	-	-	-	18	199	466
OTEL	4 Sınıf	-	-	-	12	184	419
OTEL	5 Sınıf	-	-	-	1	3	6
OTEL	Lüks	-	-	-	3	99	184
OTEL	Özel Belge	1	50	99	-	-	-
OTEL	Belirsiz	2	52	101	23	709	1777
MOTEL	2 Sınıf	1	55	110	-	-	-
MOTEL	Belirsiz	3	68	134	-	-	-
PANSİYON	2 Sınıf	1	20	34	-	-	-
PANSİYON	3 Sınıf	-	-	-	1	10	20
PANSİYON	4 Sınıf	-	-	-	1	9	18
PANSİYON	Belirsiz	2	47	91	1	12	30
TOPLAM		49	2184	4453	123	2805	5951

Kaynak: Barlas Proje ve Mühendislik (BPM), 1999, s.175

(*) Silopi ilçesinde yer alan Hac Konaklama Tesisleri

Tablo 13: GAP Bölgesi Belediye Belgeli Tesislerin Yıllar İtibariyle Gelişimi

Yıllar	Tesis Sayısı	Yatak Sayısı
1992	227	9210
1993	227	9210
1994	208	9478
1995	209	9478
1996	209	9478
1997	156	7638
1998	123	5951

Kaynak: Barlas Proje ve Mühendislik (BPM), s. 176

Tablo 14: GAP Bölgesi Turizm İşletme Belgeli Tesislerin Yıllar İtibariyle Gelişimi

Yıllar	Tesis Sayısı	Yatak Sayısı
1990	23	1992
1991	22	1906
1992	23	1988
1993	27	2217
1994	40	3326
1995	39	3342
1996	36	3351
1997	45	3942
1998	49	4453

Kaynak: Barlas Proje ve Mühendislik (BPM), s. 176

Tesis ve yatakların illere göre dağılımının yer aldığı Tablo 15 verileri ticaret, sanayi ve nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu Diyarbakır ve Gaziantep illerinde tesis ve yatak sayılarına ait oranların da en yüksek değerlere ulaştığını göstermektedir.

Tablo 15: GAP Bölgesi Tesis ve Yatak Sayılarının İllere Göre Dağılımı (1998)

İller	Turizm İşletme Belgeli		Belediye Belgeli		Toplam		Tesis	Yatak
	Tesis	Yatak	Tesis	Yatak	Tesis	Yatak	%	%
Adıyaman	8	586	15	432	23	1018	13.4	9.8
Batman	5	627	3	206	8	833	4.6	8.0
Diyarbakır	10	774	40	2480	50	3254	29.0	31.3
Gaziantep	9	1143	33	1602	42	2745	24.5	26.4
Kilis	-	-	2	121	2	121	1.2	1.2
Mardin	5	469	2	157	7	626	4.1	6.0
Sırt	2	80	16	376	18	456	10.4	4.4
Şanlıurfa	6	475	10	415	16	890	9.3	8.6
Şırnak	4	299	2	162	6	461	3.5	4.3
Toplam	49	4453	123	5951	172	10404	100	100

Kaynak: Barlas Proje ve Mühendislik (BPM), İl Turizm Müdürlüğü Verileri ve Turizm Bakanlığı İstatistiklerinden Faydalanılarak Hazırlanmıştır.

2000 yılı kasım ayında Gaziantep, Diyarbakır , Şanlıurfa ,Adıyaman ve Mardin illerini kapsayan ve bölgenin konaklama arz kapasitesine yönelik özellik ve beklentileri saptamak amacıyla gerçekleştirilen bir amprk araştırmanın istatistiksel sonuçlarından hareketle (Yağcı ,2001) bölge konaklama arz kapasitesinde gözlenen gelişmelere karşılık dört ve beş yıldızlı işletmeler dışındaki tesislerin hizmet kaliteleri ve yönetim yapılarının Akdeniz ve Ege'deki emsallerinden farklılıklar arz ettiğini ifade etmek mümkündür.

3. 5.Seyahat Acenteleri ve Tur Güzergahları

Mal ve hizmetleri tüketiciye doğru hareket ettirmek yerine tüketicinin mal ve hizmetin bulunduğu yere yönlendirilmesi faaliyeti olarak tanımlanan turistik dağıtım (Usta, 1992; 158) eylemi içinde en önemli unsur olan seyahat acentelerinin gelişiminin turizm faaliyetlerinin gelişmesiyle doğru orantılı olduğu kabul edilir (İçöz, 1998; 13). Buradan hareketle bölgede bulunan acenteler ve gerçekleştirdikleri faaliyetler Tablo 16 aracılığıyla irdelenmektedir.

Tablo 16:GAP Bölgesi Seyahat Acentelerinin İllere Göre Dağılımı (2000)

İller	A Grubu	A Geçici	B Grubu	C Grubu	Toplam
Adıyaman	4	-	1		5
Batman	-	-	2		2
Diyarbakır	3	2	7	-	12
Gaziantep	18	4	-	1	23
Kilis	-	-	-	-	-
Mardin	1	-	-	-	1
Siirt	-	-	1	-	1
Şanlıurfa	4		2		6
Şırnak	-	2	-	-	2
TOPLAM	30	8	13	1	52

Kaynak: İl Turizm Müdürlüklerinden alınan verilerle hesaplanmıştır.

1997 yılında bölgede 16'sı A grubu olmak üzere toplam 32 acente faaliyet gösterirken (BPM, 1999; 196) 2000 yılı verileriyle A grubu acente sayısı 30; toplam acente sayısı ise 52'ye yükselmiştir. Tablo 16'da görüleceği üzere acente faaliyetlerinin en yoğun olduğu il Gaziantep'tir ve bu illdeki acentelerin büyük bir kısmı hac ziyaretleri üzerine çalışmaktadır. Söz konusu acenteler büyük tur operatörlerinin bölgedeki şubeleri gibi faaliyet gösterirken aynı zamanda bölge dışına turlar da düzenlemektedirler.Yetişmiş eleman bulamama ve kaçak turları engelleyememe gibi konularda sıkıntı yaşayan acenteler, rehber ihtiyacı taleplerini yeterli düzeyde karşılık gelmemekle birlikte yerel ve çoğunluğu kokartsız olan elemanlar aracılığıyla karşılamaktadırlar(Yağcı, 2001).

Bölgede organize edilen turlar Tablo 17' de yer alan 14 merkezde yoğunlaşırken bütün turlarda mutlak surette bulunan 3 yer Nemrud, Şanlıurfa ve Harran'dır (BPM, 1999; 198). Genellikle İstanbul, Ankara ve Antalya çıkışlı

olan turlar isteğe bağı organize edilirken henüz kitlesel bir turizm hareketinden söz etmek mümkün değildir.

Tablo 17: GAP Bölgesi Tur Güzergahlarında Yer alan Önemli Yerler

Gezilen Yerler	Tur Güzergahlarında Yer Alma Oranları (%)
Nemrut Dağı Milli Parkı	100
Şanlıurfa (Balıklıgöl, Bedesten)	100
Harran	100
Adıyaman (Konaklama amaçlı)	37.5
Atatürk Barajı	37.5
Hasankeyf	37.5
Mardin	25.0
Diyarbakır	25.0
Midyat	12.5
Batman	12.5
Malabadi Köprüsü	12.5
Silvan	12.5
Birecik (Kelaynaklar)	12.5
Gaziantep	12.5

Kaynak: BPM, s.200

4. YAPISAL ÖZELLİKLERİNDEN HAREKETLE BÖLGE TURİZMİNE AİT GÜÇ, ZAYIFLIK, FIRSAT VE TEHDİTLER

Genel üretim yapısının özelliklerinden etkilenen ve turizm talebi üzerinde etkileri belirlenmesi gereken bölge turizm faaliyetlerinin “güçlü ve zayıf yönleri” ile “tehdit ve fırsatlar” aşağıda çeşitli açılardan ele alınmaktadır. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma planı 2001 Yılı Programı’nda Kalkınmada Öncelikli Yörelere açısından ortaya konan mevcut durum (DPT,2000;118-121) GAP Bölgesi’nin zayıflık ve fırsatları hakkında yön göstermekte ve programda vurgulanan noktaların iller bazında yapılan bazı değerlendirmelerde yer alan güç ve zayıflık unsurlarıyla paralel olduğu gözlenmektedir (Gaziantep S.O, 1999; Mortan, 2000; 6-8). Mortan ve Gaziantep Sanayi Odası tarafından ayrı ayrı yapılan SWOT analizlerinden hareketle ve Yağcı tarafından gerçekleştirilen araştırmanın sonuçlarına dayanarak (Yağcı,2001; 7 –17) bölge turizminin güçlü ve zayıf yönleri ile fırsat ve tehditlerine yönelik tablo aşağıdaki gibi özetlenebilir.

4.1. GAP Turizmi’nde Güçlü Yönler

- Bölge ve yakın illerde faaliyet gösteren üniversiteler (Bölgedeki üniversiteler Dicle, Harran ve Gaziantep. Yakın illerdeki üniversiteler İnönü ve Fırat) ve eğitim olanakları
- Kısa süreli ve sistemli bir eğitimden geçirilerek turizme yönlendirilebilecek genç ve nitelsiz işgücünün varlığı

- İşgücü ücret düzeylerinin düşük olmasının işletme maliyetleri üzerindeki olumlu etkileri
- Bölgede ekonomik ve siyasi istikrarın oluşması yönünde beliren güçlü toplumsal istek
- Faaliyette olan organize sanayi bölgelerine ek olarak kurulmakta olan yeni organize ve sanayi bölgeleri
- Ulaşım ve haberleşme altyapısının giderek iyileştirilmesi
- GAP kapsamında sürdürülen faaliyetlerin yabancı heyet ve yatırımcıları bölgeye çekmesi
- Projeye yönelik uzun dönemli olumlu beklentiler
- Binlerce yıllık tarihi geçmiş, çeşitli uygarlıkların izlerini taşıyan 2324 tarihsel yapı ve 498 sit alanının varlığı
- Zengin doğal değerler; su kaynakları ve kaynakların çevresinde ortaya çıkan yeni rekreasyon alanları
- Bölgenin üç büyük din ve evrensel değerler açısından çekiciliği
- Türkiye'ye ait özgün sosyo-kültürel özelliklerin çeşitlilik açısından en zengin olduğu bölge özelliğini taşıması ve doğu ile batının egzotik bileşimini en doğal haliyle sunması
- Sahip olduğu gastronomik değerler
- Sınır ülkelerden gelenler açısından sahip olduğu alışveriş olanakları

4.2. GAP Turizmi'nde Zayıf Yönler

- Hizmetler sektörünün sağlık başta olmak üzere diğer alt sektörlerine ait faaliyetlerin ülke ortalamalarının altında bulunması
- Kişi başına GSYİH ve GSYİH'ye katkı oranlarının en düşük olan bölge özelliğini taşıması ve bu durumun bir yansıması olarak iç talep darlığı, düşük kapasiteli üretim ve işsizlik gibi olumsuzluklarla karşı karşıya bulunması
- Eğitim düzeyinin ve turizm alanında eğitilmiş işgücünün düşük düzeylerde olması
- Geleneksel bakış açısının tüm üretim biçimleri gibi turizm faaliyetleri alanında da olumsuz etkilerini hissettirmesi
- Uzun yıllar süren olağanüstü hal uygulamaları ve istikrarsızlıklar nedeniyle olumsuz bölge imajı
- Kredi maliyetleri, kurumlar vergisi yükü ve risk sermayesinin azlığından kaynaklanan problemler
- Bölge tanıtımındaki eksiklikler ve genellikle bölgenin yakın geçmişte yaşadığı siyasal kargaşa ve terörist eylemlerden kaynaklanan olumsuz yüzünün gündeme gelmesi

- Kanalizasyon, altyapı ve çevre problemleri
- Tarım ve kentleşme arasında toprak çatışması
- Su kaynaklarının çevre problemlerinin tehdidi altında bulunması
- Tarihi alanların bakımsızlığı ve su altında kalan tarihi miras
- Konaklama tesisleri başta olmak üzere diğer turizm işletmelerinde hizmet kalitesi problemi
- Bölgede bulunan üniversitelerin turizm alanında beklenen etkinlikte faaliyet göstermemesi
- İl turizm müdürlüklerinin etkin çalışmaması, diğer kamu kuruluşları ve özel sektör arasındaki koordinasyon problemleri
- Turizm konusunda eksik toplumsal bilinç
- Bölge kültür envanterinin çıkarılmamış olması ve faaliyet gösteren müzelere ait sorunlar
- Pazarlama ve turizm arzına ilişkin araştırmaların yetersizliğine bağlı olarak stratejik kararların alınmasındaki güçlükler ve politika oluşturamama sorunu

4.3. GAP Turizmi'ne Yönelik Tehditler

- Bölge coğrafyası ve sınır olunan ülkelerden kaynaklanan politik istikrarsızlıklar
- Türkiye'ye yönelik karşı propaganda da bölgeye ait sorunların politik malzeme olarak kullanılması
- Bölgede ayakta durmaya çalışan seyahat acentelerinin kaçak tur düzenleyenler karşısındaki çaresizliği
- Bölgeye yönelik özel fonların yaratılması
- Bürokratik sorunlar ve ekonomik istikrarsızlıklar
- Profesyonel yönetim anlayışındaki eksiklikler
- Sermayenin üretken yatırım alanları yerine rant alanlarına yönelmesi
- Diyarbakır ve Gaziantep'in yoğun iç göç baskısı altında bulunması ve bu duruma bağlı olarak ortaya çıkan problemler
- Yabancı ziyaretçilere ait oranların azalış trendi içinde bulunması
- Türkiye ortalamalarının altında seyreden turizm talep eğilimi
- Sınır ticaretinde politik gerekçelerle gözlenen azalışlar.

4.4 GAP Turizmi'ne Yönelik Fırsatlar

- GAP'ın 2010 yılında bitirilmesinin hedeflenmesi ve proje kapsamında yerli ve yabancı sermayenin bölgeyi gözlem altında tutması, artan ticari faaliyetler ve tamamlanmaya çalışılan projeler

- İş kültürünün giderek gelişmesi ve geçmişe nazaran daha sağlıklı bir rekabetçi ortamın doğması
- Bölgede yaşanan siyasal sorunların son yıllarda hızının kesilmesi ve geleceğe yönelik beklentilerde iyimserlik havasının giderek hakim olması
- GAP kapsamında ulaştırma, haberleşme ve kentsel altyapı çalışmalarının devam ediyor olması
- İl Ticaret ve Sanayi Odalarının turizmden getiri elde edileceğine duydukları inançtan kaynaklanan çabaları
- Bölgede bulunan bazı vakıfların bölge tanıtımı misyonu yüklenerek bölgeye yönelik ilgiyi artırma çabaları
- GAP Sosyal Eylem Planı çerçevesinde atılan adımlar
- Doğa, tarih ve kültür turizmine uluslararası ölçekte artan ilgi ve bölgenin özellikle tarih ve kültür değerleri açısından yüksek rekabet gücü

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye nüfusunun yaklaşık % 10'unun yaşadığı bölgeye ait istihdam oranları , ortalama gelir düzeyi ve yaratılan katma değer başta olmak üzere çoğu makro ekonomik göstergeler ülke ortalamalarının gerisinde bulunmaktadır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi açısından turizme yönelik göstergeler de olumlu bir görüntü sergilememektedir. Yapılan çalışma bölgenin dünya kültür mirası içinde korunması gereken tarihi mekanlara sahip olması ve on üç büyük uygarlığın izlerini taşımasına rağmen turizmin doğal hammaddesi kabul edilecek bu zenginliklerden yeterince faydalanılmadığını ortaya koymaktadır. Konu temel ve ekonomik değişkenleri içeren turizm arz fonksiyonundan hareket edilerek irdelendiğinde:

-Temel değişkenler olarak kabul edilen jeo-ekonomik ve sosyo-kültürel değerlerin varlığına karşın , fiziksel ve kurumsal altyapının henüz yeterli düzeyde olmadığı,

-Üretim teknolojisi ve üretim şartlarının piyasanın beklenen işlevlerini yerine getirmesinde istenen ölçülerde katkıda bulunmadığı görülmektedir.

GAP Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatı tarafından yapılan çalışmalarda turizm uzun dönemde gelişmesi beklenen sektörler arasında yer almaktadır. Beklentinin uzun dönemli olarak saptanması bölgeye ait fiziksel altyapı ve üretim faaliyetlerinin bu günkü görünümüyle ilişkilidir.Buna göre başta ulaşım, eğitim ve sağlık olmak üzere temel altyapı eksikliklerinin hafifletilmesi anlamına gelen Güneydoğu Anadolu Projesi'nin bitirilmesiyle bölge açısından

zayıflık olarak sıralanan unsurların güce dönüşmesi mümkün görünmektedir. Benzer şekilde giderek artacak ekonomik ve ticari faaliyetler sonucunda bu gün bölge açısından türev sektör olan turizmin Gayrisafi Bölge Hasılasına yapacağı katkıların da artması ve mevcut avantajlardan daha etkin bir şekilde faydalanmak uzak bir ihtimal değildir. Ancak bu ihtimalin orta vadede gerçekleşmesi aşağıda sıralanan önerilerin hayata geçirilmesiyle yakından ilişkilidir. Buna göre;

- Genel eğitim sorunlarının giderilerek turizme yönelik eğitim faaliyetlerinin artırılması,
- Konuyla ilgili kamu ve özel kesimin kısa vadede yapılabilecekler konusunda yanyana gelerek sağlıklı bir koordinasyonu gerçekleştirmeleri,
- Son yıllarda bölgeye ait uyanan merakın ve ilginin bir fırsat olduğunu kabul ederek iç talebin daha da geliştirilmesine yönelik tanıtım faaliyetlerinin artırılması,
- Bölgeye ait çevre ve fiziksel altyapı problemlerinin kısa vadede azaltılması uzun vadede giderilmesi,
- Ulaşım süresinin uzunluğundan kaynaklanan güçlüklerin giderilmesinde hava yoluyla bölgeye ulaşımın kesin çözüm olmasından dolayı salt bu bölgeye yönelik uygun bir fiyat politikasının oluşturulması, ilk etapta gerçekleştirilmesi zorunluluk arz eden noktalar olarak görünmektedir.

- KAYNAKÇA

ARIK Oluş, ÖZDOĞAN Mehmet, TANKUTGönül , (1998) “**Sonuç Bildirgesi**” GAP Bölgesinde Kültür Varlıklarının Korunması,Yaşatılması ve Tanıtılması Sempozyumu Kitapçığı, Şanlıurfa.

BALOĞLU Şeyhmus.,MANGALOĞLU Mehmet, (2000) “**Tourism destination images of Turkey,Egypt,Greece and Italy as percieved by US .Based tour operators andtravel agents**”Tourism Management,V.22N.1,February.

BARLAS PROJE MÜTEAHHİTLİK (BPM) ,(1999) **GAP Bölgesel Turizm Envanteri ve Turizm Geliştirme Planı** (Turizm Bakanlığı’na hazırlanan envanter çalışması), Ankara .

ÇAKIR Neşe.,TERZİ Makbule,GÜLMEZ Füsün ,(1998) “**Mekansal Planlamada Çevre Boyutu ve GAP**”GAP Dergisi , Sayı 10, Ankara.

DPT, (2000) **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**, Ankara.

ESER Zeliha, (2000) “ **GAP Bölgesi Turizm Sektörünün Mevcut Durumu ve Yapısal Analizi**”I.Ulusal Türkiye Turizmi Sempozyumu Bildiri Kitapçığı,Türkiye Turizmini Araştırma Enstitüsü,İzmir.

GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ TEŞKİLATI, (1993) **GAP Bölgesi ‘nde Toplumsal Değişme Eğilimleri Araştırması,Sonuç ve Öneriler**,TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası,Ankara.

GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ TEŞKİLATI, (2000) **Güneydoğu Anadolu Projesinde Son Durum**,Ankara.

GAZİANTEP SANAYİ ODASI, (1999) “ **2000’e Girerken Gaziantep’in Hedefleri,Zayıflık ve Fırsatlar**”(Değerlendirme Raporu),Gaziantep.

HARRISON David, (1997) “**International tourism and the less developed countries:the background**”Tourism and The Less Developed Countries,Edited by D.Harrison,J.W.Sons,England.

ISO Ahola , (1982) “ **Toward a Social Psychological Theory of Tourism Motivation: a rejoinder**”Annals of Tourism Research,V 9N 2.

İÇÖZ Orhan,KOZAK Metin, (1998) **Turizm Ekonomisi**,Turhan Kitabevi, Ankara.

İÇÖZ Orhan , (1998) **Seyahat Acentaları ve Tur Operatörlüğü Yönetimi**,Turhan Kitabevi,Ankara.

KAHRAMAN Nüzhet, (1997) **Turizm Yatırım Projeleri Analizi**, Çağlayan Kitabevi , İstanbul.

McINTOSCH Robert, GOELDNER CharlesR., RITCHIE J.R.Brent , (1995) **Tourism Principles , Practices, Philosophies** , John Wiley,USA.

MIHALLIC,T., (2000) **“Environmental Management of tourist destination A factory of torism competitiveness”**,Tourism Management,V. 21 N.21,February.

MORTAN Kenan, (2000) **“ Urfa’da Neler Değişti Ne Değişmedi”**, Şanlıurfa Ticaret ve Sanayi Odası Dergisi,Sayı 2,Şanlıurfa.

OLALI Hasan,TİMUR Alp, (1988) **Turizm Ekonomisi** , Ofis Matbaacılık , İzmir.

ÖZBİLEN Vedat , (1998) **“GAP Master Plan’s Approach to Environment”**,GAP Dergisi, Sayı 10, Ankara.

PEARCE,G.D.,(2000)**“Tourism plan reviews:Methodological considerations and issues from Samoa”**Tourism Management,V.21 N.2,April.

PEARCE,P.L., (1993) **“Fundamentals of Tourism Motivation”**,Tourism Research Critiques and Challanges,Edited by D.G.Pearce and R.W.Buttler,New York.

RICHTER Linda , (1997) **“ Political instablity and tourism in the third world”**,Tourism and The Less Developed Countries,Edited by D.Harrison,J.W.Sons,England.

RITCHIE,B.J.R Brent,CROUCH,G.,(2000 **“ The Competitive Destination: A Sustainability Perspective”**,Tourism Management,V.21 N.21,February.

TURİZM BAKANLIĞI, (2000) **Konaklama İstatistikleri Bülteni 1999**,Yayın No: 2000/2,Ankara.

TURİZM BAKANLIĞI,(2000) **Türk Turizminde 2020 Vizyonu**,Ankara.

USTA Öcal , (1992) **Turizm**,Altın Kitaplar Yayınevi,İstanbul.

YAĞCI Özcan , (1995) **2000’li Yıllara Doğru Türk Turizm Sektörünün Yapısal Özellikleri ve Ekonomiye Katkıları** (Basılmamış Doktora Tezi),İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

YAĞCI Özcan,(2001) “ **Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde Turizmle Doğrudan ve Dolaylı Olarak İlgili Kurumların Bölge Turizmine Yönelik Beklenti ve Değerlendirmeleri : GAP Bölgesi’nde Yapılan Bir Araştırma** ” 1.Ulusal Turizm İşletmeciliği Kongresi , 25- 26 Ekim, Başkent Üniversitesi, Ankara.